

בנשיאות הרב
חיים קאהן
שליט"א

מעשה שהיה

שאלה בתכשיט

יש לי חתונה היום בערב - סיפרה מרת כהן לבעלה - אני לא מוצאת תכשיט שיתאים לחליפה חדשה שקניתי.

אולי תבקשי מאחת השכנות, אני בטוח שהן תשמחנה להשאיל לך - ענה חיים, בעלה.

ודאי שאת יכולה להשתמש בשרשרת שלי. אני אבוא מאוחר יותר לקחת אותה מבינתך, אני צריכה אותה למחר (עיין ערוך השלחן חו"מ סימן ש"מ סעיף א') - היתה תשובת מרת לוי, שכנייתה.

בשעת ערב מאוחרת חזרה מרת כהן לביתה, היא נטלה את השרשרת ויצאה לבית משפחת לוי להשיב אותה. - אני אקדים אותה ואחזיר לה בעצמי את השרשרת - הרהרה לעצמה. בעודה אוחות בשרשרת נשבר לפתע הסוגר של השרשרת והתפרק. - לכאורה זהו 'אונס' ושואל חייב באונס (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ש"מ סעיף א') - הסביר לה בעלה - אבל אולי את כבר אינך 'שואל', את כבר סיימת להשתמש בשרשרת. אני צריך לשאול רב השכונה, ר' ישראל, מה דינק.

מה הדין של שואל שכלה זמן שאילתו? - שאל חיים את ר' ישראל בהגיע תורו.

הגמרא בבבא מציעא (דף פ' ע"ב) אומרת כי מיד כשנגמר זמן השאלה נפטר השואל מאונסין, ואף אם החפץ מונח עדיין בביתו (רש"י שם). בגמרא שם (דף פ"א ע"א) הוסיף אמימר, שאמנם דין שואל אין לו, אך הוא עדיין חייב כשומר שכן, 'הואיל ונהנה - מהנה'. השואל חייב לשמור על החפץ עד אותו 'שומר שכן'. כך גם נפסק להלכה (סימן ש"מ סעיף ח' וסימן ש"מ סעיף א').

שומר שכן פטור באונסין (סימן ש"ג סעיף ג')... - הפטיר חיים לעצמו.

אני מבין שאתה בכחינת 'ראה מעשה

גליון שבועי

משא ומתן

יו"ל ע"י בית הוראה עץ חיים
פרשת תצוה - גליון מ"ט

פסקי דינים

דיני נזיקין (ה) - היזק שאינו ניכר הרב חיים קאהן שליט"א

היזק שאינו ניכר - האיסור ודינו

אסור מדאורייתא להזיק היזק שאינו ניכר בגוף החפץ אבל פטור מהתורה משלומין. אכן רבנו קנסו למזיק לשלם אם הזיק במוזד או בפשיעה כדי שלא ירגיל עצמו בכך? אבל לא קנסו את המזיק בשוגג או את בנו שירש את נכסי אביו. העידו עדים שהזיק היזק שאינו ניכר חייב לשלם אפילו בזמן הזה שלא דנין דיני קנסות, ויש שכתבו שאף בזמן הזה אם לא באו עדים והודה המזיק שהזיק, חייב המזיק.⁵

הגדרת היזק שאינו ניכר

כתבו הראשונים שהיזק שאינו ניכר היינו שהדבר הניזק לא נשתנה מכמות שהיה או שההיזק אינו ניכר לרואים. הדוגמאות במשנה הם מטמא טהרותיו של חבריו שהיזק בענין איסור, או הגוזל מטבע ונפסלה שגוף המטבע לא נשתנה ואומר לו הרי שלך לפניך. עוד דוגמא היא התוחב כף של איסור למאכל חבריו במיניו, וכן שליח שנשלח למסור מטבע במקום אחר ועד שנמלך למסור את השליחות ירד שווי המטבע, נחשב להיזק שאינו ניכר.⁶

ניכר בפעולת המזיק ולא בדבר הניזוק

לדעת התוספות¹⁰ כל שניכר בפעולה שזו פעולת מזיק נחשב הדבר להיזק ניכר, הגם שלא ניכר שום היזק בחפץ הניזוק, ואילו לרמב"ם¹¹ היזק שאינו ניכר בדבר הניזוק נחשב היזק שאינו ניכר הגם שהיה ניכר שזו פעולת מזיק. לפיכך, לדעת התוספות כאשר שרץ נוגע בטהרות¹² שנגיעת השרץ ניכרת נחשב הדבר היזק ניכר אף על פי שלא ניכר שום שינוי בטהרות, ואילו לרמב"ם זהו היזק שאינו ניכר כאשר ההיזק לא ניכר בטהרות לאחר הסרת המטמא. ויש שכתב שאף לדעה זו די אם רק בעת מעשה ההיזק ניכר ההיזק בדבר הניזוק הגם שמחמת סיבה לאחר מכן לא ניכר ההיזק.¹³

הריסת מידע במחשב (קומפיוטר)

נראה שכלי ששימושו דבר גשמי שאינו נראה לעינים, כמו השולח וירוס למחשב של חבריו ובכך מחק את הזכרון הרי זה היזק ניכר כאשר הנזק ניכר בשימוש הכלי, ובוזה נשתנה הכלי מכמות שהוא וגם ניכר בשימושו לרואים. אכן אם הורוס נפעל רק עם פתיחת הקובץ פטור המשלח בדיני אדם שהרי הניזוק הפעיל את הנזק לעצמו אבל חייב בדיני שמים.¹⁴

1. עיין אמרי בינה עדות סימן ל"ג, ועיין פני יהושע גיטין נ"ג ב' ושער משפט סי' ל"ד סק"ג שדייקו מרש"י שם שמהתורה מותר לתחילה להזיק היזק שאינו ניכר אבל מהר"ל דייסקין פסקים סי' ר"מ פירש שכונת רש"י לפטור רק באינו מתכוון. 2. גיטין נ"ג א' כדעת ר' יוחנן, שפ"ה א', ועיין חו"מ ב"ק סימן ה' ס"ק ג' דמטמא ומדמע בפשיעה חייב לר"י דלא פטור אלא שוגג, ועיין תוס' גיטין נ"ג א' ד"ה שלא. ועיין ב"ק ה' א' דמשלם ממיטב, וכתב הש"ך שם ס"ק ב' דכעין דאורייתא תיקון. 3. שם, וכתב הסמ"ע ס"ק ב' אפילו אם עמד בדין, אבל הש"ך ס"ק ג' כתב דבעמד בדין חייב בנו אחריו. 4. עיין סימן שפ"ה שהמחבר הביא דיני היזק שאינו ניכר, וכן כתב הרמ"א סו"ס א' כשיטת הראשונים דקנס שקנסו חכמים גובים בוה"ו, ועיין בגר"א סימן א' ס"ק כ"ה וס"ק י"ד ונתיבות ס"ק ר'. 5. ש"ך סימן א' ס"ק ט"ז, וסי' שפ"ח ס"ק נ"א דמודה בקנס פטור בקנס דאורייתא אבל לא בדברנן, ועיין קצות סי' א' ס"ק ו' וסי' שפ"ח ס"ק י"א וסי' פ"ו ס"ק ל"ה, מכמה פוסקים דאף בדברנן אמרינן דמודה בקנס פטור וכן הוא בשו"ת נוב"ח ח"מ תנינא סו"ס ס"א. וע"ע פ"ת שפ"ח ס"ק ה'. 6. רש"י גיטין נ"ג א' ד"ה היזק שאינו ניכר. 7. תוספות ב"ק ק' ב' ד"ה חייב, ועיין רמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ז הל' ב' שלא נפסדה צורתו, ובמאירי גיטין שם, כתב דהיינו שההיזק אין בו חידוש לענין דין אלא לענין איסור. 8. עיין פ"ת שפ"ח ס"ק א' מפמ"ג הנגהת א"ה סוף סדר ב', אבל כתב שצ"ע במין באינו מינו שנגרש הטעם וההיזק ניכר, ועיין הערה 10. 9. שו"ת מהר"ש ענגיל ז' סימן ע"ח. 10. ב"ב ב' ד"ה וחיוב, שחילוק בין מניחת כרס שנפרצה למטמא טהרותיו, דבמטמא אינו היזק ניכר דמי יודע אם הוכשרו, עיי"ש ומוכח דלא לא צריכים הכשר חשיב נגיעת השרץ היזק ניכר הגם שלא ניכר שום שינוי בטהרות עצמם. אכן עיין שו"ת כתב סופר חו"מ סימן כ"ו שביאר דברי התוס' דבדבר התלוי בידיעה (מגן הידיעה האם הוכשר) הוא היזק שאינו ניכר, ולכן העלה דלפי התוס' תלוי אם ניכר בעת מעשה שהדבר אסור כגון חלב (בצירי) האסור במינו היתר שניכר האיסור בעת הפעולה. 11. קונטרס דגרמי, דבמניחת כרס ניכר ההיזק בתערובת ואילו במטמא טהרותיו הוא כשינוי החזיר לברייתו, כלומר דאחר הסרת המטמא לא ניכרת המטמא בגוף הדבר. 12. המדובר בטהרות שמקבלים טומאה בלי שיוכשרו לקבל טומאה. 13. עיין בשו"ת מנחת שלמה א' פ"ח דאף לרמב"ם די באינו ניכר ההיזק בגוף הדבר הניזוק בעת הפעולה הגם שלאחר מכן נשתנה הכרת ההיזק, ועל כן במי שעירב בשר בחלב בפחות ממששים (שהכל נעשה חני"ו) ולאחר מכן הוסיף כדי' ס' ננגד הבשר אבל פחות מ"ס' ננגד הבשר"ח עדיין נחשב מזה שיערב מתחילה בפחות מ"ס' כהיזק ניכר הגם שכעת לאחר הוספת החלב שוב לא ניכר ההיזק בתערובת. ועיין חלקת יואב קמא חו"מ כ' שגדו היזק ניכר באיסור הוא אם התורה הקפידה שהאיסור יהיה ניכר ולכן בכללים שהקפידה התורה שהכלאים יהיה נראה חשיב היזק ניכר ואילו במטמא טהרות לא הקפידה התורה שהאיסור יהיה ניכר ולכן חשיב היזק שאינו ניכר. 14. עיין ב"ק מ"ו ב' הנותן סם לפני בהמת חבריו פטור בדיני אדם וחיוב בדיני שמים, ועיין חזון איש ב"ק סי' י"ד אות ט' שכתב דאפשר בנותן לתוך פיה דחשיב כהומיין את ההיזק בו, ואפשר שחייב משום אש, וצ"ע האם נד"ד דומה להנ"ל.

קו ההלכה

מחילה כראוי

ליתית סכום כסף גדול ובהגיע מועד הפירעון הייתי דחוק במעות. ביקשתי מהמלוה באמצעות דוא"ל (Email) ששלחתי אליו, שיגיע עימי לפשרה אודות סכום התשלום. המלוה נענה לי והגענו להסכם על גבי הדוא"ל (Email). כעת המלוה אינו רוצה לכבד את ההסכם שבינינו.

שאלה: האם יש תוקף להסכם זה שנעשה על גבי הדוא"ל (Email)?

תשובה: הסכם על גבי דוא"ל (Email) אינו קנין. אמנם, מאחר ומחילה אינה צריכה קנין (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן י"ב סעיף ח') ודי בהסכמת המלוה למחול, ודאי שדוא"ל (Email) יכול לשמש כראיה על מחילתו. אלא שיש לדון בלשון שבו נכתב הדוא"ל (Email) אם יש בו משום מחילה.

למשל, אם המלוה כתב 'אני אמחול על רבע מהחוב כשתשלם לי את השאר', אין בכך שום מחילה. המלוה רק הסכים למחול לכשישלם הלוה (משפטי שמואל סי' ס"ו הובא בדברי גאונים כלל נ"ז סי' ט'). כמו כן אם המלוה התנה את מחילתו במעשה מסויים שיעשה הלוה, כל זמן שהלוה לא עשה זאת - יכול המלוה לחזור בו מההסכם ולומר אי אפשרי (באר היטב סי' ק"כ סק"א בשם המהרי"ט חו"מ סי' קי"ח).

גם אם יעשו ביניהם קנין שימחול לו, קנין זה אינו מועיל לכמה מהפוסקים. כי אינו קונה ממנו עתה דבר שיש בו ממש, אלא מתחייב לתת או למחול, והוי קנין דברים (ט"ז סי' ר"ג ס"א הובא בנתיבות חידושים סי' י"ב סק"ג דלא כסמ"ע שם סק"כ).

אך אם משמעות לשונו היתה שמוחל לו כבר עתה על חלק מהחוב אם ישלם את המותר - הוי מחילה אם קיים את תנאו, ואין המלוה יכול לחזור ממנה (ועי' אה"ע סי' קמ"ג ס"א ובתורת גיטין סק"ד ונתיבות סי' רמ"א סק"א הלשון הנצרך לזה).

יש להדגיש, שאף שנכתב לעיל שיכול המלוה לחזור מההסכם קודם שיעשה אותו הלוה ולומר אי אפשרי בו, אך אם הלוה שילם קודם שחזר בו המלוה והמלוה שתק בשעת מתן המעות ולא דברו כלל על התנאי, הרי שחלה המחילה למפרע ושוב אין המלוה יכול לחזור בו (עי' דברי גאונים כלל נ"ז אות כ"ג).

מעשה שהיה

המשך מעמ' 1

ונזכר הלכה... אולי תספר לי במה דברים אמורים, כך ארד לעומקן של דברים ואפסוק הלכה. הרב שמע את השתלשלות הדברים והרהר לעצמו בטרם השיב.

- הגמרא מתייחסת בדבריה רק לגבי שואל שקיבל את החפץ לזמן מסויים, כגון יום או יומיים. אין התייחסות בדברי הגמרא למי ששאל כלי לתשמיש מסויים, כגון פרה לחרוש בה. **השואל פרה לחרוש בה, עד מתי הוא יכול להשתמש בה?**
- עד שיסיים את מלאכת החרישה שעבורה הוא נטל את הפרה. לאחר מכן אסור לו להשתמש בה עוד, הוא לא קיבל את רשות הבעלים אלא למלאכה ההיא.
- אם כן מדוע שלא ילמד דינו מהשואל לזמן? ברגע שנסתיימה המלאכה אין 'כל הנאה שלו' שהרי אסור לו להשתמש בפרה, ולכאורה אי אפשר לחייב אותו באונסיה?

- במחנה אפרים (שאלה, פרק ז') דן בכך. הוא מסיק דהשואל למלאכה מסוימת כל זמן שהשואל לא הודיע לבעלים שסיים את מלאכתו, הוא עדיין חייב באונסין.

אמת שהשואל אינו יכול להשתמש כבר בחפץ וכפי שהערת, אך מכיון שהבעלים והשואל לא ידעו בשעת ההשאלה מתי תכלה אותה המלאכה שלשמה נשאלה הפרה, מלכתחילה השתעבד השואל להתחייב באונסין עד שהחפץ יחזור ליד הבעלים, או לחילופין עד לזמן שהוא יודיע לבעלים שהסתיימה המלאכה והם יוכלו לטפל בשמירת הפרה (ועיין עוד בנתיבות סימן קפ"ו סק"ב שכתב כן).

- אם כך אני מניח שלרעייתי היה עדיין דין 'שואל', זו היתה שאלה למלאכה מסויימת, כדי להתקשט בשרשרת לחתונה, ולא לזמן מסויים. היה עליה להודיע לבעלים שהיא כבר אינה צריכה יותר לשרשרת כדי להיפטר מאונסין.

- במקרה זה נראה לפטור אותה ממקום אחר. יש מי מהפוסקים שכתב שאם האונס אירע בעת שהיה השואל בדרכו להחזיר את החפץ ליד המשאל - השואל פטור. שהרי אף אם הבעלים היו יודעים שנשלמה כל המלאכה והיו באים לקחתה, הפרה היתה מתה בידיהם (דברי חיים (אוירבך) - הל' מכירה, סימן כ' וע"ע שער משפט סימן קפ"ו סק"א).

כששב חיים לביתו הוא סיפר לאלעזר בנו הבחור את המשא ומתן שהיה בינו לבין הרב. - איני מבין את כל הנידון - קפץ אלעזר - למדתי כעת בשיבה את איבעית הגמרא (בבא מציעא דף צ"ו ע"א) במי ששאל כלי רק כדי ליראות בו, דהינו להתנאות בו ולהיראות עשיר. הספק הוא האם ההנאה צריכה להיות מגוף החפץ ואם כן הנאה כזו שאינה בשימוש בגוף החפץ, אינה מחשיבתו ל'שואל'. או שמא די אפילו שיש לו הנאה צדדית מהחפץ. הגמרא לא פושטת ספק זה, וכלל הוא שלא מוציאים ממון מספק.

מדוע השואל שרשרת אינו בגדר 'שואל ליראות בו'? מה מקום יש בכלל לחייב על כך באונסין?!

- הערה חשובה - לא הסתיר חיים את גאוותו - אני אשאל את הרב על כך.
- בנך צודק, ניכר בו שהוא בא משבטו של לוי הלומדים 'לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא' (עיין יומא דף כ"ו ע"א). עדין לגדולות! אכן הגמרא מסתפקת בשואל כלי ליראות בו בלבד ונשארה בתיקו. גם בהלכה (סימן שמ"ו סעיף י') נפסק שאי אפשר לחייבו כ'שואל' שהרי ספק הוא.

אך האחרונים ביארו דבתכשיטים שכל כולם עשויים הם רק לנוי, לא שייך ספק זה. זהו עיקר השימוש של חפץ זה ובודאי שאשה ששאלה אותם כדי להתנאות בהם, הרי זה כמי ששאל חפץ להשתמש בגוף החפץ (חידושי הרי"ם שם ב"מ צ"ו ע"א).

תודתנו נתונה לבעלי העסקים על השתתפותם בהפצת הגליון

Gutman's Insurance Brokerage
1066 East 2nd Street ■ Brooklyn NY 11230
Tel. 718-377-7177

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר:
E: ask@businesshalacha.com P: 877 845 8455/718 233 3845